

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 18.03.19

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/a.pdf>

Adaptasjonsanalyse_

Analyse av

- (1) hvordan en adaptasjon er en tolkning av et verk,
- (2) hvilke omformingsprosesser som har foregått når f.eks. et romanunivers har blitt overført til film, og
- (3) hva likhetene og forskjellene mellom de to eller flere verkene betyr for vår opplevelse og forståelse av dem.

Adaptasjonene kan f.eks. være medieadaptasjoner, brukeradaptasjoner og/eller sjangeradaptasjoner.

Endringer skaper annerledeshet og dermed spenning hos brukerne om hvordan adaptasjonen er “gjort”. Adaptasjon innebærer dessuten alltid en endring av kontekst. Hver ny adaptasjon sier direkte eller indirekte noe om den samtiden som adaptasjonen oppstår i. Analysen kan inkludere tolkninger av hvordan en adaptert historie speiler den tidsperioden da adaptasjonen ble foretatt.

”The important issue in adaptation studies is what principle guides the process of selection or “triage” [dvs. prioritering] when adapting a novel? What is the “drift” of these changes and alterations? What principles orient the choices?” (Stam og Raengo sitert fra Sørbo 2008 s. 43)

Robert Stam stiller analyse spørsmålet “What events [and characters] from the novel’s story have been eliminated, added, or changed in the adaptation, and, more important, why?” (sitert fra Sørbo 2008 s. 42). Primærverket “have been transformed by operations of selection, amplification, concretization, and actualization” (s. 43).

Addendum_

“Brief printed matter, less extensive than a supplement or appendix, included in a book or other publication after the work has been typeset because it is considered essential to the meaning or completeness of the text, usually printed separately on a slip of paper tipped in at the beginning or end of the text. Plural: addenda.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Adespota_

Fra et gresk ord for “herreløs”. Verk av ukjent forfatter (Rehm 1991 s. 3).

Boka *Adespota Papyracea Hexametra Graeca: Hexameters of Unknown or Uncertain Authorship from Graeco-Roman Egypt* “consists of a comprehensive catalogue of hexametric adespota texts transmitted on papyri.” (<http://www.degruyter.com/view/product/184993>; lesedato 27.02.15)

Adligat_

Fra latin “adligatum”: “bundet sammen med”. Betegnelse på et opprinnelig selvstendig verk som er innbundet med et annet verk (Rehm 1991 s. 3).

Adventurefilm_

(_film, _sjanger)

Helten er en eventyrer som opplever spennende og farefulle steder og begivenheter.

“Eventyrene er hans skjebne – møtet med det fremmede i jakten på seg selv. Eventyrfilmen viser gjennom hovedpersonen at erobringen av det ukjente er den beste framgangsmåten for å hevde seg, overleve fare, bestå prøver, løse oppgaver og modnes. Derfor har sjangeren en tydelig romantisk side. [...] Eventyrfilmer av denne typen sikter mot en romlig ekspansjon, mot nye erfaringer, mot det annerledes i tid og rom, mot det uvante, det opphissende, mot å ta i bruk naturen for å fjerne de hvite flekkene på kartet. Fremmede land, folk, kulturer, nedgravde skatter og selve jungelen med sine ville dyr blir erobret. Det dreier seg om jeg’ets selvutvidelse og assimilasjon av det eksotisk annerledes, som viser seg å være et supplement [til jeg’et] og omdannes til en bestanddel av selvet.” (Faulstich 2008 s. 42).

“Adventure Films are exciting stories, with new experiences or exotic locales. Adventure films are very similar to the action film genre, in that they are designed to provide an action-filled, energetic experience for the film viewer. Rather than the predominant emphasis on violence and fighting that is found in action films, however, the viewer of adventure films can live vicariously through the travels, conquests, explorations, creation of empires, struggles and situations that confront the main characters, actual historical figures or protagonists. Adventure films were intended to appeal mainly to men, creating major male heroic stars through the years. These courageous, patriotic, or altruistic heroes often fought for their beliefs, struggled for freedom, or overcame injustice. Modern adventure films, some of which have been successful blockbusters, have crossed over and added resourceful action heroes (and oftentimes heroines). Under the category of adventure films, we can include traditional swashbucklers, serialized films, and historical spectacles (similar to the epics film genre), searches or expeditions for lost continents, “jungle” and “desert” epics, treasure hunts and quests, disaster films, and heroic journeys or searches for the unknown. Adventure films are often set in an historical period, and may include adapted stories of historical or literary adventure heroes (Robin Hood, Tarzan, and Zorro for example), kings, battles, rebellion, or piracy. Adventure films share many elements with other genres – there are numerous examples of sci-fi, fantasy, and war films with characteristics of this genre. Adventure films, in a broader context, could include boxing movies, motor racing films, and films adapted from literary novels (i.e., *King Solomon's Mines* (1937 and 1950), *The Thief of Bagdad* (1924 and 1940), *The Three Musketeers* (1916, 1921, 1933, 1935, 1948, 1973, and 1993), and *The Prisoner of Zenda* (1937, 1952)).” (Tim Dirks i <http://www.filmsite.org/adventurefilms.html>; lesedato 09.08.13)

“Eventyraktion som sjanger er nesten like gammel som filmkunsten. På 1920-tallet strømmet folk til kinosalene for å se stumfilmversjoner av “The Mark of Zorro”, “Den siste mohikaner”, “Robin Hood” og “The Thief of Bagdad”. Den store stjerna var Douglas Fairbanks Sr. og seinere kom Clark Gable, Errol Flynn, Tyrone Power og flere. Eventyraktion er en slitesterk sjanger. Den er også en noe upresis sjanger, siden den kan inneholde elementer fra mange kanter. De kan foregå på det åpne hav, eller i en galakse langt, langt unna. [...] Det ligger i grunnen i den breie underholdningsfilmens natur å være “eventyrlig”. Helt siden mediets spede begynnelse har man tatt publikum med til fremmede verdener og skumle steder som de fleste av oss holder seg unna i det virkelige liv. Vi betaler i billettluke og forventer å bli tatt med på eventyr. Noen foretrekker romantiske eventyr, andre vil ha action og full fart. Tonen kan være dønn seriøs og skjebnetung, eller actionscenene kan framføres med humor. [...] Eventyraktion er en slitesterk og mangfoldig sjanger. Nå er den kommet til Norge. [...] I morgen er det premiere på den første norske eventyraktionfilmen noensinne. “Gåten Ragnarok” handler om arkeologen Sigurd Svendsen (Pål Sverre Hagen), som vil komme til bunns i mysteriet rundt Osebergskipet.” (*Dagbladet* 3. oktober 2013 s. 38)

Som eksempler på eventyraction-filmer oppgir Mikael Godø (i *Dagbladet* 3. oktober 2013 s. 39): Fred Niblos *The Mark of Zorro* (1920); George Lucas' *Indiana Jones og jakten på den forsvunne skatten* (1981); Steven Spielbergs *Jurassic Park* (1993); Jon Turteltaubs *National Treasure* (2004).

Advergame

(_datspill) Reklame inne i dataspill, for eksempel langs veiene i et bilspill. Kan ikke kobles bort av brukerne. En annen betegnelse for samme fenomen er “gamevertising” (Kasbi 2012 s. 38).

“According to *Wired*'s Jargon Watch, an *advergame* is: “A downloadable or Web-based game created solely to enable product placement.” ” (Wolf og Perron 2003 s. 225).

På tysk foreligger boka *Entertaining Persuasion: Virkningene av advergames på barn* (2011) av Martin Waiguny.

Agitprop

(_sjanger) Et ord satt sammen av “agitasjon (som betyr “opphissing”) + “propaganda” (“idéspredning”). “Agitasjon” og “propaganda” er to ord som i denne sammenheng skal oppfattes med positiv valør! Sjangeren har sin opprinnelse i Sovjetrussland, der staten ville bruke teaterkunsten i propagandaens tjeneste. Myndighetene sørget for at det ble vist agitprop-skuespill over store deler av landet, også på landsbygda der befolkningen for en stor del var analfabeter. Skuespillene tok opp spørsmål som forsvar av nasjonen mot dens fiender, renslighet og helse, og annet som fremmet “proletariatets sak”. Det ble brukte talekor som representerte massene på scenen. Stykkene skulle være aktuelle, så de ble skrevet raskt. Noen skuespill foregikk på vogner som ble kjørt rundt fra sted til sted, andre ble spilt ved utgangene fra fabrikker og på politiske møter. Det var minimalt med kostymer og kulisser.

Agitprop er underlagt et prinsipp om aktualitet og umiddelbarhet; framføringene er ofte en reaksjon på en brennaktuell sak (Denis 2000 s. 81). Stykkene ble skrevet og innøvd i løpet av et par dager. De rettet seg til arbeidere eller til folket generelt, og ble framført der folk befant seg, f.eks. ved utgangen fra fabrikker og på offentlige møteplasser, inkludert på politiske møter (s. 81). En av de dramatiske nyskapingene ved agitprop var talekor som skulle forestille folket som masse (s. 81).

“[A]gitprop, abbreviated from Russian *agitatsiya propaganda* (*agitation propaganda*), political strategy in which the techniques of agitation and propaganda are used to influence and mobilize public opinion. Although the strategy is common, both the label and an obsession with it were specific to the Marxism practiced by communists in the Soviet Union. The twin strategies of agitation and propaganda were originally elaborated by the Marxist theorist Georgy Plekhanov, who defined propaganda as the promulgation of a number of ideas to an individual or small group and agitation as the promulgation of a single idea to a large mass of people. Expanding on these notions in his pamphlet *What Is to Be Done?* (1902), Vladimir Lenin stated that the propagandist, whose primary medium is print, explains the causes of social inequities such as unemployment or hunger, while the agitator, whose primary medium is speech, seizes on the emotional aspects of these issues to arouse his audience to indignation or action. Agitation is thus the use of political slogans and half-truths to exploit the grievances of the public and thereby to mold public opinion and mobilize public support. Propaganda, by contrast, is the reasoned use of historical and scientific arguments to indoctrinate the educated and so-called “enlightened” members of society, such as party members.”
(<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/9224/agitprop>; lesedato 02.10.12)

“The term *agitprop* originated as a shortened form of the Agitation and Propaganda Section of the Central Committee Secretariat of the Communist Party in the Soviet Union. This department of the Central Committee was established in the early 1920s and was responsible for determining the content of all official information, overseeing political education in schools, watching over all forms of mass communication, and mobilizing public support for party programs. Every unit of the Communist Party in the Soviet Union, from the republic to the local-party level, had an agitprop section; at the local level, agitators (party-trained spokesmen) were the chief points of contact between the party and the public. The word *agitprop* is used in English to describe such departments and, by extension, any work, especially in the theatre, that aims to educate and indoctrinate the public. It typically has a negative connotation, reflecting Western distaste for the overt use of drama and other art forms to achieve political goals.” (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/9224/agitprop>; lesedato 02.10.12)

“Despite its often exaggerated tug at the emotions, melodrama could be expediently fashioned by early Soviet artists as agitprop – a variation on the short propagandistic films, *agitki*, that appeared immediately after the 1917 Revolution – to spread lofty socialist ideals and revolutionary propaganda. [...] The Soviet government’s Agitprop Department increasingly aspired to make cinema “intelligible to the millions” and also entertaining” (Tim Harte i http://repository.brynmawr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=russian_pubs; lesedato 03.11.17). *Agitki* var “newsreels reedited for the purpose of agitation and propaganda (*agitprop*). The *agitki* were transported on specially equipped agit-trains and agit-steamers to the provinces, where they were exhibited to generate support for the Revolution. (The state-controlled Cuban cinema used the same

tactic after the revolution of 1959.) In fact, during the abysmal years of the Russian Civil War (1918–20), nearly all Soviet films were agitki of some sort.” (<https://www.britannica.com/art/history-of-the-motion-picture/The-silent-years-1910-27#ref508013>; lesedato 01.12.17)

Agitprop-teater er kjent først og fremst fra Sovjetunionen, men også fra Europa. Tyskeren Erwin Piscators teater viste agit-prop, det samme gjorde den franske teatergruppa Oktober i perioden 1932-36, med bl.a. Jacques Prévert, Roger Blin, Yves Allégret og Jean-Louis Barrault (Denis 2000 s. 81).

Den russiske teaterregissøren Vsevolod Meyerhold ville endre det russiske teatret til et kunstnerisk kreativt propagandamiddel for det kommunistiske samfunnet. Meyerhold ønsket en avantgardistisk eksperimentering som ble umulig etter at Stalin i 1936 strammet inn retningslinjene for kulturlivet.

Russeren Vladimir Bielotserkovsky skrev stykker for agit-prop-teater, f.eks. *Ekkoet* (1924) (Demougin 1985 s. 205).

Fra Sovjet spredte teaterformen seg til Europa og USA. Best fotfeste fikk den i Tyskland, der Bertolt Brecht ble påvirket av den. Agitprop-teatret har ifølge Denis (2000 s. 81) fått en avlegger i “de undertryktes teater”. Den brasilianske dramatiker Augusto Pinto Boal lagde sammen med Gianfrancesco Guarnieri agit-prop-stykker som *Spill for skuespillere og ikke-skuespillere* (1978) og *Stopp! Det er magisk* (1980) (Demougin 1985 s. 215).

I mellomkrigstidens USA brukte den politiske venstresiden teatret “for radical purposes. In its simplest form, such “workers’ theatre” was practiced in the form of short “agit-prop” skits derived from Russian revolutionary theatre and performed, often by amateurs, at street corners, factory gates, or political meetings” (Ro 1997 s. 204).

Teaterformen levde videre i bl.a. Armand Gattis “intervensjons-teater” og Augusto Boals “de undertryktes teater”.

“An example of early and experimental feminist drama is the work of the New York-based It’s All Right to Be a Woman Theatre, which used agit-prop techniques and street theatre to politicize their art and make it an effective tool of female consciousness-raising.” (Ro 1997 s. 242)

De sovjetrussiske regissørene Dziga Vertov og Elizaveta Svilovas *Mannen med et bevegelig kamera* (1929) har blitt oppfattet som en blanding av agitprop-film og avantgardefilm (Parkinson 2012 s. 165). Filmen *Jeg er Cuba* (1964) av den sovjetrussiske regissøren Mikhail Kalatozov “returned to the melodramatic agitprop and revolutionary monumentality of the early Soviet silent period” (Tim

Harte i http://repository.brynmawr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=russian_pubs; lesedato 03.11.17).

Agrafi_

Det fenomenet at noen kloke/intellektuelle personer ikke vil skrive ned sine tanker, dvs. ikke overlevere noe skriftlig. Gjelder blant andre Sokrates og Jesus (Demougin 1985 s. 1539).

Agroikos_

En karakter i (romerske) komedier. Agroikos er morsom gjennom sin klossethet, sine dumheter og tabber. Han er ofte bondsk-klønete, og representerer “jordklumpens tyngde” (jf. Starobinski 2004 s. 58). Agroikos er ikke bare langsom mellom ørene, men ofte også tjukk og langsom i bevegelsene.

Et eksempel på en slik type utenfor skuespill (komedier) er Sancho Panza i Miguel de Cervantes’ roman *Don Quijote* (1605-1615). Han er naiv og enfoldig, storspisende og ganske enfoldig mellom ørene.

Akefal_

Eller “akephal”. Fra gresk for “hodeløs”. Ordet brukes innen filologi om en tekst der begynnelsen er tapt/ukjent (Rehm 1991 s. 4).

Akrostikon_

(_litterær_praksis) Fra gresk “akros”: “ytterst” og “stichos”: linje (til sammen altså “ytterste rekke”). Et dikt eller annen tekst der begynnelsesbokstavene i hver verselinje eller i hver setning danner et navn eller en forståelig ytring.

“A verse or list of words composed in such a way that certain letters of each line (usually the first and/or last), when read in order of appearance, spell a word, phrase, or sentence. An abecedarius is an acrostic in which the pattern consists of the letters of the alphabet in traditional order. An acrostic can be single, double, or

triple, depending on how many words in each line are composed in this way. As a matter of policy, newspaper and magazine editors routinely check verses for acrostics prior to publication to avoid embarrassment. The following well-known example is an all-around acrostic in Latin:

S A T O R

A R E P O

T E N E T

O P E R A

R O T A S” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

En vanlig måte å bruke akrostikon på var at begynnelsesbokstavene viste forfatterens navn, et navn som ellers ikke ble oppgitt, og som forble ukjent for dem som ikke oppdaget akrostikonet. Den spanske fortellingen *Celestina* fra senmiddelalderen inneholder en slik akrostikon med begynnelsesbokstavene i de prologlignende 88 første verselinjene (Wittschier 1993 s. 52).

I tyskeren Herbert Genzmers roman *Amuletten* (1993) danner første bokstav i hvert av kapitlene til sammen ordene “forsvinn i ingenting”. Hovedpersonen i romanen leter blant annet etter tre ord (Röders 2007 s. 77 og 94).

Aksidenstrykkeri_

Fra latin “accidens”: “det tilfeldige, foranderlige”. Et trykkeri som arbeider med små skrifter av typen almanakker, blanketter o.l. Et trykkeri for tekster som verken er aviser, tidsskrifter eller bøker (Rehm 1991 s. 5).

Aktivitetsbok_

(_sjanger) En bok som inneholder spill, gåter, tegneoppgaver, tips til leker osv. Gjerne tilknyttet en populær film eller bok (et spin-off-produkt).

“A book [...] containing puzzles or word games. Some children’s activity books are oversize. Libraries select judiciously, avoiding formats that require the reader to fill in the blanks or otherwise alter the physical state of the item.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Alazon_

Komediens storskrytende person, med litterær opprinnelse i den greske komedien i antikken.

Album_

En bok som i utgangspunktet har blanke sider og som er beregnet for å lime inn fotografier, postkort, avisutklipp og lignende, samt å skrive inn forklaringer til bildene, eventuelt lengre tekster. Brukt om alle typer samlebøker for fotografier, frimerker, postkort osv. (Rehm 1991 s. 5).

“George Eastman produced a camera for the Kodak company which could be used by anyone ‘who could wind a watch’ and popular photography became possible. This, of course, led to the appearance of whole new genres of photography, the family album, for example.” (Barnard 1988 s. 117)

Alderdomslitteratur_

(_sjanger, _sakprosa) Litteratur med eldre menneskers ideer og idealer som de mener bør formidles til kommende generasjoner. Hensikten med litteraturen er direkte eller indirekte å bevare det beste fra fortiden, men dette formålet kan forsøkes nådd primært ved å klage over nåtiden.

Eksempler:

Øyvind Asbjørnsen og Bent Hvale (Red.): *Gamle vise menn og kvinner: Tanker til neste generasjon* (2007)

Ingeborg Moræus Hansen: *Gretten, gammel kjerring* (2007)

Alderdomslitteratur er ikke all litteratur om eldre, men må være skrevet av eldre kvinner og menn. Derfor er f.eks. Hilde Haugsgjerds bok *Gammel og glemt* (1986), om omsorgssvikt overfor de eldre, ikke alderdomslitteratur.

Aldiner_

Aleksandriner_

Et versemål oppkalt etter en verk fra 1100-tallet om Aleksander den store (som levde på 300-tallet f.Kr.). Hver verselinje består av 12 (eller 13) stavelser, med en cesur halvveis, dvs. tilrettelegging for en pause i lesningen.

Alfa_

Fint og lett papir laget av Alfa-planten som vokser i Nord-Afrika. Brukt i bøker fra begynnelsen av 1900-tallet (Blasselle 1998b s. 148).

Alfabet_

“The complete set of characters used to write or indicate the speech sounds of a language, usually arranged in traditional order. The roman alphabet used in writing the English language contains 26 letters (5 vowels and 21 consonants), each with an uppercase and lowercase form. The roman alphabets used for other languages may contain fewer or additional letters, with diacritical marks used to indicate specific sounds.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

“The clay-tablet book was technologically mature by the middle of the third millennium B.C. and enjoyed a technical stability without change for two and a half millennia. The decline of cuneiform clay tablets began with the introduction of West Semitic alphabet-like syllabaries in the second millennium B.C. Although bulky, they were a vast improvement over the previous cuneiform and hieratic systems with their many hundreds of symbols. By 1100 B.C. the Greeks had taken over the Phoenician alphabet of twenty-two characters in script and modified it by converting four consonants to vowels and adding five new characters, one of them a vowel, to improve its efficiency and accuracy for writing a non-Semitic language. The two dozen or so characters could be learned much more rapidly than six hundred or so signs, and alphabetic writing could be done far more speedily than cuneiform. Furthermore, since it was difficult to render curved lines on moist clay, as was noted earlier with respect to pictographic writing, papyrus, as a far more suitable material on which to draw curvilinear alphabetic writing, began to replace

clay by the sixth century B.C. By the second century A.D. the clay tablet was the first form of the book to have become extinct.” (Kilgour 1998 s. 21)

“The most momentous of Greek accomplishments was the invention of a complete alphabet – complete because it contained vowels: at first five, then six, and finally seven. It was the culmination of the development of writing over two millennia.” (Kilgour 1998 s. 35)

Amerikaneren Marc Drogins bok *Biblioclasm: The Mythical Origins, Magic Powers, and Perishability of the Written Word* (1989) “begins where both creation and destruction had their roots: with that most wonderful gift, the alphabet. He traces the mythic origins of the alphabet in ancient, classical and medieval cultures and relates how letters, words, and numbers had a magical significance in the past. After describing the divine origins of the alphabet, he offers a glimpse of some of the magic and miracles associated with the written word, and goes on to the adventures and vicissitudes of books down through the years.” (<https://rowman.com/ISBN/9780847675029/Biblioclasm-The-Mythical-Origins-Magic-Powers-and-Perishability-of-the-Written-Word#>; lesedato 14.03.17)

Det franske alfabetet talte i et par århundrer kun 23 bokstaver, og det var først i den fjerde utgaven av *Den store franske encyklopedien* i 1762 at det ble etablert en forskjell mellom i og j og mellom y og u. Bokstaven w ble introdusert senere grunnet bruk av fremmedord som kom inn i fransk (Peignot 1967 s. 223).

“Kerckhove (1981) has suggested that, more than other writing systems, the completely phonetic alphabet favors left-hemisphere activity in the brain, and thus on neurophysiological grounds fosters abstract, analytic thought.” (Ong 2000 s. 91)

Algoritme_

“A finite sequence of unambiguous steps or instructions designed to solve a complex problem or accomplish a specific task in a way that produces at least one output, for example, a formula used to encrypt data. Algorithms can be expressed in natural language (for example, a culinary recipe or the instructions for assembling an item shipped in pieces), in a symbolic language such as that used in mathematical logic, or in a computer programming language. One measure of proficiency in programming is the ability to create elegant algorithms that achieve the desired result in a minimum number of ingenious steps.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Allaldersbok

Også kalt “ambivalent litteratur”. Slike bøker har også blitt kalt de “gränslösa böckerna” (Siv Widerberg gjengitt fra Birkeland og Risa 1993 s. 115). Litteratur med “intergenerational appeal” (Diana Sandars).

En bok som er skrevet både for barn og voksne, eller som egner seg for lesere i alle aldre fordi den har mange meningsnivåer, og hvert alderstrinn vil synes boken er god på det meningsnivået (eller de nivåene) som de har forutsetning for å forstå.

H.C. Andersen tekster regnes som å passe for alle aldrer. Den voksne som leser teksten høyt, skjønner noe som barnet ikke får med seg.

En allaldersbok kan også være en bildebok eller en sakprosa bok.

“Zohar Shavit lanserte teorien om dei ambivalente tekstane, tekstar som har status som barnelitteratur, men ein diffus, tvetydig status (Shavit 1986 [“Teksters ambivalente status” i Bache-Wiig (red.): *Nye veier til barneboka*, 1997]). Fellesnemnaren for desse er at dei er tekstar som har sterk appell til *vaksne* lesarar, tekstar av Carroll, H. C. Andersen, Milne, Tolkien, Jansson, m.fl. I Noreg kan somme av Ragnar Hovland sine tekstar vera døme på ambivalente tekstar, t.d. *Bjørnen Alfred og hunden Samuel forlet pappkartongen* (1993). [...] Shavit er skeptisk til om dei ambivalente tekstane når fram til barnet som lesar, barnet blir meir eit alibi for forfattaren. Ho argumenterer ut frå at bøkene ofte vert fulgte opp av tillempa og forenkla versjonar, som er utforma meir i samsvar med barnelitterære konvensjonar. Mellom anna laga Carroll sjølv ein svært mykje enklare versjon kalla *The Nursery Alice*. Ein høyrer stadig at det berre er vaksne som no les Carroll i original, og svært mange unge les i dag Milne og Jansson i hefte- eller teikneserieform. Shavit hevdar at dei ambivalente tekstane har ein primær funksjon som nyskaparar innanfor barnelitteraturen, det blir skapt nye modellar for barnelitteratur, jf. korleis Milne har inspirert andre forfattarar til å dikta nye hundremeterskogar – Jansson & Mummidalen, Egner & Hakkebakkeskogen, Belsvik & “landet ved bekken” [...]. Barbara Wall har også merka seg at barnebøker helst bør appellera til vaksne: “most stories for children which have achieved the status of classics are stories whose narrators satisfactorily address adults” (Wall 1991 s. 22 [*The narrator’s voice: The dilemma of childrens fiction*, 1991]).” (Ingeborg Mjør i *Norsklæreren: Tidsskrift for språk og litteratur*, nr. 3 i 1998, s. 34)

“Barnebøker som også appellerer til voksne omtales både som allalderlitteratur, ambivalente tekster eller tekster med dobbel adressat (Birkeland og Mjør 2012: 187). Carrolls *Alice* brukes gjerne som eksempel på en slik tekst. Blant andre har den israelske litteraturforskeren Zohar Shavit (1997) framhevet *Alice* som et kroneksempel på den ambivalente barneboka, det vil si en tekst som har en tvetydig

adressat og vil leses ulikt av minst to lesegrupper. Shavit framhever at *Alice* oppnår en ambivalent appell ved å spille på to litterære koder, en som er kjent og konvensjonell, og en som er utradisjonell og overraskende (Bache-Wiig 1996: 183). I tillegg nevner hun særlig parodi og satire som eksempler på elementer i teksten som gir den en ambivalent struktur. [...] den doble adressat eller doble henvendelse.” (Engdal 2016 s. 7-8)

“At vi gjenfinner *Alice [in Wonderland]* både i voksen- og i barnelitteraturen er et uttrykk for fortellingas appell både til barn og til voksne. For *Alice* er ikke bare en barnebok, men er også en tekst som har glidd inn i en voksen litterær kanon. Warren Weaver formulerer det slik i *Alice in many tongues*: “*Alice in Wonderland* is, in effect, two books: a book for children and a book for adults. Its interest, its fantasy, its humor, and its logic all operate on two levels” (Weaver 2006 [1964]: 7). *Alice* er med andre ord en tekst som kommuniserer på to (om ikke flere) nivåer, og som inviterer til potensielt ulike måter å leses på. Dette har igjen fått følger for publiseringshistorien til verket. Seinere versjoner, utgaver og imitasjoner av boka er gjerne tilpasset én type leser, enten barn eller voksne – men ikke begge, slik den opprinnelig var rettet (Jaques og Giddens 2013: 154). Mens de mange forkortede bildebokutgavene på markedet er beregnet på barn, er kommentarutgavene og en rekke bearbejdinger rettet mot voksne lesere. Carroll utga selv en forenklet versjon av sin fortelling, *The Nursery Alice* (1890), ment for de yngste barneleserne. Her fjernet han alle elementer av satire og parodi, noe som særlig er tydelig ved at alle de parodiske versene er utelatt, gjenopprettet det uklare skillet mellom drøm og virkelighet, og tilpasset tonen til en mer konvensjonell og belærende fantasifortelling (Shavit 1997: 125).” (Engdal 2016 s. 7-8)

Fredrik Stabels *Keiser Nimbus og lille Karolius Kattetegner* (1946) ble ved nyutgivelse i 1999 av forlaget Cappelen beskrevet som en barnebok for voksne. Boka er en fantastisk fortelling om en kattetegner, en kontorsjef, matematikklærer m.m.

Om boka *Avstikkere* (2007) av Øyvind Torseter står det på bokomslaget: Dette er “en kunstbok og en opplevelsesbok. Det er verken en typisk barnebok eller en typisk voksenbok. Det er en bok som er beregnet på mennesker, små og store, som liker å se på bilder og å bruke fantasien sin.”

“[D]et er meningsløst om bare den ene part leser en bok som nettopp handler om forholdet mellom barn og voksne” (Clas Engström gjengitt fra Birkeland og Risa 1993 s. 115).

Allitterasjon

(_litterær_praksis) En type bokstavrim som er vanlig i bl.a. norrøne gude- og helte-dikt. Gjelder innledningslyden i betonte stavelser i to eller flere ord. Trykksterke ord som står nær hverandre i teksten begynner på samme konsonant.

“Allitterasjon betegner en ordsammenstilling der to eller flere ord eller trykktunge stavelser innledes av samme konsonantlyd (enkeltkonsonant eller konsonantgrupper), slik at lyden gjentas. Denne gjentakelsen skaper en klangvirkning når ordene uttales, og oppretter en lydlig sammenheng mellom lydene og ordene de er en del av.” (Claudi 2010 s. 25)

Eksempel: “Vreid var Ving-Tor / då han vakna”. Ikke sjelden inneholder avisoverskrifter allitterasjoner, f.eks. “Friske finter fra Fredriksen”.

Allografi

Skrift som kun skal leses på grunn av sitt innhold, og der vi følgelig ikke skal legge merke til hvilken skrifttype som er brukt eller andre “utvendige” trekk ved teksten. Design-dimensjonen ved skrift blir ikke vektlagt når allografi er målet.

I motsetning til i et maleri, der hvert penselstrøk betyr noe for vår forståelse, oppfatter vi vanligvis skrift allografisk. Det innebærer at vi regner to tekster for identiske uavhengig av hva slags skrifttyper/fonter de er skrevet med i trykte versjoner (Gross 1994 s. 58). Vi ser “gjennom” det typografiske og regner bare med innholdet (det semantiske).

“Teksten som artefakt blir vel å merke ignorert når det gjelder dens virkning på leserne. [...] Den som tilordner tekster allografien, nøytraliserer deres ikoniske og materielle potensial og betoner bare at hver tekst først og fremst framstiller en standardisert versjon av seg selv. [...] Å lese betyr altså å ignorere den konkrete tekstbeskaffenheten som informasjonsbærer” (Gross 1994 s. 58). “Tegnuttrykkets ikonisitet og materialitet kan være forstyrrende faktorer som avbryter bevegelsen fram til det immaterielle tegninnholdet. Denne bevegelsen i retning immaterielt tegninnhold er normen for lesing.” (Gross 1994 s. 59)

Allonym

Når en person utgir en tekst i en annen persons navn.

Forfatteren dekker seg bak navnet til en mer kjent forfatter, og tillegger dermed denne mer kjente forfatteren flere tekster enn vedkommende faktisk har skrevet (Jeandillou 1994 s. 75).

Amoureske_

(_sjanger) Brukes både om en musikalsk sjanger og en litterær sjanger. Innen litteraturen handler tekstene om gifte personers utenomekteskapelige affærer. Vanligvis en kort kjærlighetshistorie der hovedpersonene ikke kan gifte seg med hverandre, og der hver av dem bedrar en ektefelle.

Sjangeren var spesielt populær på 1700-tallet (Günter 2008 s. 318).

Den tyske forfatteren Franziska (Fanny) zu Reventlow skrev tekster innen denne sjangeren rundt århundreskiftet 1900.

-ana, -iana_

“A suffix added to the name of a person, place, or institution to signify the body of related literature, information, memorabilia, etc., that has accumulated over time (examples: Conradiana, Americana, librariansa). In libraries such materials are usually housed in special collections.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Anadiplosis_

(_litterær_praksis)

En type tekstbindig der hver setning begynner med de ordene som forrige setning sluttet med. Eksempel: “Vi må alle ha mot. Mot gjør gir oss styrke. Styrken skal vi bruke til å nedkjempe våre fiender. Fiender som truer oss med undergang.”

“Anadiplosis is a form of repetition in which the last word of one clause or sentence is repeated as the first word of the following clause or sentence. Note that this means that every example of antimetabole contains an example of anadiplosis. Antimetabole refers to a set of sentences or clauses which repeat two words or

phrases, but in reverse order such as “work to live, don’t live to work.” However, not every example of anadiplosis is also an example of antimetabole, such as in “What I want is freedom. Freedom to live.” Only the final word of a sentence or clause must be repeated to qualify as anadiplosis. The word anadiplosis comes from the Greek for “a doubling” or “folding up.” The definition of anadiplosis thus comes from this sense of repeating or doubling a term to make it more significant. [...] Anadiplosis is a very effective rhetorical device, and thus can be commonly found in political speeches and movies. Here are some examples of anadiplosis from popular movies:

- “They call for you: The general who became a slave; the slave who became a gladiator; the gladiator who defied an Emperor. Striking story.” – Commodus, *Gladiator* (2000 film)
- “Strength through purity, purity through faith.” – Chancellor Adam Susan, *V for Vendetta*
- “Fear leads to anger. Anger leads to hate. Hate leads to suffering.” – Yoda, *Star Wars*

There are also plentiful examples of anadiplosis in famous speeches, such as in the following:

- “And so even though we face the difficulties of today and tomorrow, I still have a dream. It is a dream deeply rooted in the American dream.” – Martin Luther King, Jr. “I Have a Dream” speech
- “Tonight, we are a country awakened to danger and called to defend freedom. Our grief has turned to anger, and anger to resolution.” – George Bush, 2001
- “Don’t you surrender! Suffering breeds character; character breeds faith; in the end faith will not disappoint. You must not surrender....” – Jesse Jackson, 1988 Democratic National Convention
- “Once you change your philosophy, you change your thought pattern. Once you change your thought pattern, you change your attitude. Once you change your attitude, it changes your behavior pattern and then you go on into some action.” – Malcolm X” (<http://www.literarydevices.com/anadiplosis/>; lesedato 03.04.16)

Anafor_

(_litterær_praksis) Gresk ord for “tilbakeføring”. Gjentakelse av samme ord i begynnelsen av ulike verselinjer eller i to eller flere setninger etter hverandre.

“Anaphora is a literary and rhetorical device in which a word or group of words is repeated at the beginning of two or more successive clauses or sentences. This technique adds emphasis and unity to the clauses. For example, look at the function

of the words “if only” in the following sentence: “If only I hadn’t gone to the market that day, if only I hadn’t dropped my bag, if only we hadn’t met.” Also sometimes called epanaphora, the word anaphora comes from the Greek for “carrying back”. [...] Anaphora and epiphora (also known as epistrophe) are related concepts in that they both are techniques involving repetition. While the definition of anaphora is that the repetition comes at the beginning of adjacent clauses, repetition in epiphora comes at the end of clauses. If these two devices are used together, the effect is called symploce. [...] Many orators and politicians use anaphora in their speeches to reinforce certain ideas and to make them stand out to the audience. One of the most famous examples of anaphora in a speech is from Martin Luther King Jr.’s address at the 1963 March on Washington. In fact, the anaphora is so famous that it has retroactively become the name of the speech: I have a dream. After a gospel singer called out “Tell them about the dream, Martin!”, Martin Luther King Jr. departed from his typed-up speech and began to extemporize, repeating the phrase “I have a dream” many times over.” (<http://www.literarydevices.com/anaphora/>; lesedato 31.03.16)

“Hvis gjentagelsen består i at et ord eller uttrykk flere ganger innleder ulike sammenhenger, har vi å gjøre med en ANAFOR: “Alle Tuvor er gøynde under alnedjup Snø; alle Steinar er burtkomne, alle Aastoppar yvibreidde” (Garborg).” (Dahl 1975 s. 87)

Første halvdel av Henrik Wergelands dikt “Hvor ofte skal Gud takkes?” er slik:

“Så mange ganger som der er sand
på havets bunn og på flodens strand,

som der er blomster på eng om våren,
som der er dråper av blod i åren,

som der er stjerner på nattens hvelv,
som jeg har syndet mot Gud, jeg selv,

som der i skogen er bær og blader,
og strå og agner i bondens lader,

som der er torner i nypehekk,
som der er småfisk og sten i bekk,

som treet kløves kan uti splinter,
som sneens flokker i barsken vinter,”

Den franske forfatteren Émile Zolas åpne brev “Jeg anklager” (1898; publisert i en avis) har en “anatorisk struktur” der “Jeg anklager” gjentas (Joch og Wolf 2005 s. 150).

Den svenske dikteren Karl Vennbergs dikt “Om det fanns telefon” (1944) inneholder bl.a. disse verselinjene:

“Om det fanns telefon i närheten
skulle vi kunna ringa upp ett sjukhus
[...]
Om vi hade tillgång till en bår
skulle vi kunna forsla fram den sjuke till en väg
där det kunde komma en bil
om inte bensinen gick åt till bombplanen
eller en bondkärra
om inte böndernas hästar hade rekvirerats för kriget.
[...]
Om vi hade haft en bår
[...]
Om liket ska vi emellertid slåss
om rätten att begrava
den västerländska kulturens
stympade lemmar.”

Gjentagelsen av ordet “om” gir dette diktet preg av å bestå av en rekke hypotetiske antakelser. Diktet har en anaforisk struktur der disse gjentakelsene gir en utmattende følelse. Språket i diktet minner om instruksjoner i en lærebok (om håndtering av en avdød person). Diktet avdekker mange “nivåer” av umuligheter, og ender opp med å sammenligne liket med den vestlige kultur. Det siste “om” i diktet er en preposisjon – ikke en konjunksjon slik som tidligere – og skiller seg dermed ut. Diktet handler om en serie stengte muligheter, et håpløst tilfelle.

Den amerikanske forfatteren Padgett Powells novellesamling *Typical* (1991) har en novelle kalt “Dr. Ordinary” der hver setning begynner med “He found ...” og en novelle kalt “General Rancidity” der hver setning begynner med “He ran ...”.

Anakoluti

(_litterær_praksis) Et brudd i en ytrings syntaks (Reboul 2009 s. 235). En uvanlig, rar grammatisk/syntaktisk overgang inne i en setning.

En fortellings konstruksjon avbrytes (Barthes 1972 s. 175).

Anakoluti kan oppfattes som et tegn på spontanitet, som om taleren blir revet med av sine følelser (Patillon 1990 s. 114). Det er en “avstandens poetikk” med stillhet mellom artikulasjonene (Barthes 1972 s. 113-114).

Anakronisme

Feildatering av begivenheter eller uhistorisk tidskoloritt i en tekst.

Analyse

(_sjanger) Fra gresk “analysis”: “oppløsning”. Å “løse” deler fra hverandre for å se på dem hver for seg og hvordan de henger sammen i helheten.

Hele bøker kan være analyser, f.eks. Zygmunt Baumans *Globaliseringen og dens menneskelige konsekvenser* (på norsk 1998)

Mange studentoppgaver har “analyse” i tittelen og inngår i analyse som sjanger.

Andaktsbok

(_sjanger) Bok med småtekster som egner seg til andakter.

“Hver kveld ba han [min far] kveldsbønnen ved sengekanten før han lå og leste et stykke Wisløff [dvs. fra Carl Fredrik Wisløffs andaktsbok]. Det samme gjorde 200 000 andre. Man kan nesten ikke fatte hvilken betydning en slik bok må ha hatt på hans sinn og holdninger.” (Per Bjørnar Grande i *Dagbladet* 26. august 2008 s. 42) Den norske teologen Carl Fredrik Wisløff skrev flere andaktsbøker, bl.a. *Hvil eder litt* (1938) og *Daglig brød: Andakt for hver dag i året* (1981).

Andaktsbøker er ofte i lite format slik at de skal være lette å ta med seg på reiser og bære på seg.

Anepigrafa

Tysk: “Anepigrapha”. Et skrift uten tittel (Rehm 1991 s. 9).

Anklageskrift_

(_sjanger) Anklager personer, grupper eller en stat for urettferdighet og overgrep.

For eksempel Tore Sandbergs *Overgrepet: Justismordene på Fritz Moen* (2007).

“Anna Wahlgren er Sveriges mest berømte mamma – en Astrid Lindgren innenfor den pedagogiske litteraturen for småbarnsforeldre. I Norge er hun mest kjent for den 800 sider store *Barneboken* (1983), som veileder foreldre fra graviditeten og helt frem til tenåringsalderen. Boken er solgt i over én million eksemplarer, og var inntil nylig en del av knippet med selvhjelps litteratur nybakte mødre tilbys på helsestasjonen. Alle som har fått barn i Sverige og Norge de siste tretti årene, har et forhold til Anna Wahlgren, som fikk ni barn med tre menn og var gift hele syv ganger. I mange år forsørget hun familien sin alene – i begynnelsen skrev hun alltid mens barna sov. Offentlige opptredener med den nykjemmede og veloppdragne søskenflokk fremsto som pant på at Wahlgrens metode faktisk virket. Datterens bok [Felicia Feldts bok *Felicia försvann*, 2012] gir baksiden av dette glansbildet. [...] Nå er offentlige fader- og modermord ikke noe den norsk-svenske offentligheten er ukjent med. Jan Myrdal i Sverige og Jørgen Sandemose i Norge etablerte sjangeren. Karl Ove Knausgård har tatt den et skritt videre. Beskrivelsen av omstendighetene rundt farens begravelse i den selvbiografiske *Min kamp I*, ble også heftig imøtegått av farens familie. Farens bror mente at Knausgård ga seg selv en for stor rolle, og at han hadde valgt sin mors side i konflikten mellom foreldrene.” (*Morgenbladet* 23. – 29. november 2012 s. 4)

Anmeldelse_

En kritisk vurdering av en bok, en film, et dataspill eller et annet verk, vanligvis skrevet til potensielle kjøpere, seere osv. etter at verket nylig er publisert. En anmeldelse har alltid et subjektivt innslag. To personer vil ikke oppfatte samme verk helt likt. Anmeldelsen er en vurderende tekst som inneholder en “dom” om verket, men også eksempler og argumentasjon. Det legges visse kriterier til grunn for vurderingen: om verket er enhetlig, komplekst, overbevisende m.m.

Anmeldelsen kan brukes som en veiledning om en bok, film e.l. er verd å bruke tid på. Mange personer velger eller velger bort verk på grunnlag av anmeldelser de har

sett eller hørt. Anmeldere har dermed en viss makt gjennom det de skriver. Et verk kan bli en økonomisk fiasko eller suksess på grunn av anmeldelser.

Anonym utgivelse

Noen forfattere velger å unngå å bruke psevdonym, selv om de ikke vil oppgi sitt navn. Da kan en løsning være f.eks. å ha “anonym” på bokomslaget (slik som i *Anonym: Kinderegg-effekten: En miljøthriller om mord, makt og mye penger*, 2007), eller “By a lady” (på omslaget til Jane Austens *Sense and Sensibility*) eller lignende, eller utelatelse av enhver betegnelse på forfatteren.

Den nederlandske 1600-tallsfilosofen Baruch Spinoza ga ut sitt verk *Tractatus theologico-politicus* (1670) uten noe forfatternavn. I førsteutgaven ble det opplyst av forleggeren var “Heinrich Künrath, Hamburg”. Men en forlegger med dette navnet fantes ikke. Den egentlige forleggeren var nederlenderen Jan Rieuwertsz (Vries 1970 s. 107). Mange lærde lesere av Spinozas latinske traktat ble opprørt over innholdet. Spesielt var hans benektelse av Guds evner til å gjøre undere provoserende for kirken. Det kom mange smedeskrifter mot den til å begynne med ukjente forfatteren (Vries 1970 s. 114-115).

Det går an å oppgi sitt navn uten å si at man er forfatteren. Den franske romanforfatteren Étienne-Léon de Lamoignon oppga seg selv som oversetter av de bøkene han sannsynligvis hadde skrevet selv (Didier 1989 s. 105-106).

Den britiske 1700-tallsfilosofen David Hume publiserte boka *Treatise of Human Nature* (1739) anonymt. “Dette var ikke fullt så merkelig som det kan høres ut. Flere andre filosofiske verker ble i Humes samtid utgitt anonymt, og det av forfattere som den gang hadde og delvis fremdeles har kjente navn: Baxter, Hutcheson, Mandeville og Wollaston. Av disse er det Hutcheson som fremdeles er kjent, og han publiserte alltid sine engelske skrifter anonymt. Muligens kan dette ha sammenheng med at de lærde den gang kanskje av og til skammet seg over å publisere på “almuens” språk, på liknende måte som en del vitenskapsmenn i våre dager skammer seg litt over eventuelle populære publikasjoner.” (Hiorth 1972 s. 14)

Voltaire's roman *Candide, eller optimismen* (1759) ble utgitt anonymt, og med “oversatt fra tysk” av en mystisk ”Herr doktor Ralph” på tittelbladet, noe Voltaire sikkert tok med for å forvirre sensurmyndighetene.

Noen adelsmenn har valgt å utgi bøker anonymt når innholdet ikke ble ansett som passende for en adelsmann. Den franske markien Hervey de Saint-Denis ga i 1867 ut boka *Drømmene og måtene å styre dem på: Praktiske observasjoner* uten forfatternavn. Denne boka er basert på Hervey de Saint-Denis' femårige notater om

sine egne drømmer, skrevet ned i 22 notatbøker. Han lagde også tegninger som skulle vise ting han hadde drømt.

Kagge forlag ga i 2011 ut boka *Mordet på anonym* med “Anonym” oppgitt som forfatter. “I april kommer hans/hennes første krim, *Mordet på Anonym*. Den ukjente forfatteren er som man forstår innblandet i boken, som foregår på et krimcruise med forfattere fra norsk og skandinavisk bokbransje. Heller ikke denne våren er vi garantert å få vite hvem som dekker seg bak Anonym. Forlaget har lovet å avsløre forfatteren når noen gjetter riktig. Erling Kagge påstår at det har ingen gjort.” (http://www.aftenposten.no/kul_und/litteratur/article3997350.ece; lesedato 18.02.11)

En annen strategi er å identifisere seg som forfatter ved å henvise til tidligere, eventuelt anonyme verk: “by the author of *Waverley*” o.l. (Jeandillou 1994 s. 83-84).

Antanaklasis

(_litterær_praksis) En type rim/gjentakelse der ord er like bortsett fra i den betonte vokalen i ordene: “hviske og tiske”, “rusk og rask”, “kriker og kroker”, “handel og vandel”.

Betegner også det at samme ord brukes to ganger, men med en (liten) forandring/glidning i betydningsinnhold (Reboul 2009 s. 225). “We must all hang together, or assuredly we shall all hang separately.” (Benjamin Franklin)

Antikvariat

Også kalt antikvariatsbokhandel, antikvarbokhandel eller bokantikvariat. En forretning som selger brukte/gamle bøker. Det selges sjelden nye bøker som ikke allerede har vært i eie hos privatpersoner. Prisen på en sjelden bok kan være svært høy. En ansatt er en antikvarbokhandler.

I 2010 fantes det i Tyskland ca. 1600 antikvariater (Schütz 2010 s. 14).

Langs elva Seinen i Paris drev fra 1500-tallet såkalte “bouquinistes” sin salgsvirksomhet, med små utendørs boder som tilbød bøker til kunder. Selve ordet stammer fra 1700-tallet (Chartier 1997 s. 57). Ved bodene kunne folk i noen tilfeller leie boka for en liten økonomisk godtgjørelse i et bestemt tidsrom for å lese i den stående ved boden (s. 57). “In France, quay-side bookstalls have been an

important part of Parisian culture for centuries.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Den tyske filosofen Friedrich Nietzsche fant i 1865 i et antikvariat et eksemplar av filosofen Arthur Schopenhauer bok *Verden som vilje og forestilling* (Müller 1995 s. 81). Påvirkningen fra Schopenhauer på Nietzsche ble svært sterk de følgende årene.

Niels Wilhelm Damm opprettet firmaet Damms Antikvariat i 1843. Damms Antikvariat er “Skandinavia eldste antikvariat. I tillegg til et bredt spekter av bøker innen ulike emner, har Damms Antikvariat et svært stort utvalg i gamle kart og trykk. Auksjoner arrangeres to ganger i året, i mai og november.” (<https://www.visitoslo.com/no/produkt/?TLp=182044>; lesedato 22.05.18)

Butikk-kjeden Pocketboka kjøpte og solgte romantiske dameromaner, krimbøker og annen lett underholdning i pocketformat, og prisen på bøkene var lavere jo eldre de var (Fredrik Wandrup i *Bokvennen* nr. 1 i 2011 s. 78). “For ikke mange år siden var Oslo sentrum full av bruktbokhandlere. Ikke bare tradisjonsrike antikvarier som Norli, Cappelen og Damm, men også utsalgene til Pocketboka og flere tegneserieantikvarier. Butikker fantes i obskure kjellerlokaler og i enslige, små, merkelige bygg som ennå ikke var revet til fordel for boliger og forretningsbygg. En håndfull antikvarier er igjen i Oslo. Dessuten fins et eller to i de fleste større byer. Norge har såkalte bokbyer i Mundal og Tvedestrand. Bruktboka er fortsatt en omsettelig vare. Men mer og mer av salget foregår via det nordiske nettstedet antikvariat.net og andre nettantikvarier. Det er likevel en stor forskjell. Handler man på nett, må man vite hva man er ute etter. I et fysisk antikvariat, med sine lukter, knirkende trapper og bokbunker, kan man åpne seg for overraskelsen. Antikvarier er den store kontrasten til dagens bokhandlerkjeder, med sitt forutsigelige og markedsstyrte utvalg.” (Fredrik Wandrup i *Dagbladet* 23. mai 2015 s. 60)

En scene i krimserien *Nitimordet* (1976; av Jon Bing, Tor Åge Bringsværd m.fl.) foregår i et pocketbok-antikvariat, der bøkene står med forsida ut i lange rekker av bokstativer.

Det finnes enorme databaser på Internett for hvilke bøker som er tilgjengelige via et lands antikvarier, og slike databaser er langt billigere for antikvariatene enn å publisere egne bokenkataloger i papirformat og distribuere disse gjennom postverket slik det var vanlig gjennom mange tiår (Schütz 2010 s. 16). Nettstedet zvab.com rommet i 2010 salgsopplysninger om ca. 10 millioner bøker og andre objekter fra ca. 1600 antikvarier i 21 land (Schütz 2010 s. 69).

Antisemittisk litteratur

I 1869 ble *Kahals bok* delt ut gratis til russiske statstjenestemenn. Boka var skrevet av Jacob Brafmann, en jøde som hadde konvertert til ortodoks kristendom. Brafmann hevdet i boka at han hadde avslørt at det fantes hemmelige jødiske foreninger som i enhver by skulle bidra til at jødiske handelsfolk utkonkurrerte kristne handelsfolk (Boltanski 2013 s. 271). Til slutt skulle jødene overta all eiendom. *Kahals bok* ble trykt på den russiske statens regning.

Andre eksempler:

Henri Roger Goguenot des Mousseaux: *Jøden, jødedommen og jødifiseringen av kristne folk* (1869)

Edouard Drumont: *Det jødiske Frankrike* (1886)

Adolf Hitler: *Min kamp* (1925-26)

Den franske forfatteren Louis-Ferdinand Céline stod på 1930-tallet fram “som racistisk tænder: I årene op til og under krigen udgav han en række racistiske pamfletter – *Bagatelles pour un massacre* (1937), *L'École des cadavres* (1938) og *Les Beaux Draps* (1941) – der alle rettede sig mod jøder. [...] Jødehadet voksede med en række offentlige skandaler og affærer i det unge, franske demokrati. I flere tilfælde fik jøder skylden, og som forfatteren Emile Zola formulerede det i sit åbne brev *J'accuse*: Frankrig var “beskæmmet” af “jagten på ‘beskidte jøder’”. Anti-semitismen forgrenede sig ud i litteraturen, og en racistisk litterær tradition opstod med en af periodens største bestsellere, Édouard Drumonts 1.200-sider lange smædeskrift mod jøder, *La France Juive: essai d'histoire contemporaine* (1886). Heri tilskrev Drumont epokens mange opfindelser den ariske mand, som den jødiske mand, semitten, lukrerede på som en parasit: “Semitten er merkantil, pengegrisk, intrigant, spidsfindig, snu; Arieren er entusiastisk, heroisk, ridderlig, uselvsk, oprigtig, tillidsfuld indtil det naive (...) Semitten har ingen skabende evner; i modsætning opfinder Arieren; ikke den mindste opfindelse er lavet af en Semit. Denne derimod udnytter, organiserer, producerer på den skabende Ariers opfindelse gevinster, som han ganske naturligt vogter for ham”. (Mads Kjeldgaard i <http://atlas-mag.dk/kultur/b%C3%B8ger/rejse-til-hadets-ende>; lesedato 03.05.17)

Antonomasia_

(_litterær_praksis)

Bruk av et særnavn som om det var et samnavn. Et eksempel er at den romerske rikmannen Maecenas har gitt opphav til begrepet mesen (Beugnot 1994 s. 56).

I Frankrike har kvinnenavnet Nana blitt en antonomasia, med opprinnelse i forfatteren Émile Zolas skildring av en luksusprostituert kvinne ved navn Nana (Charpentier 2006 s. 79). En “nana” brukes om en ung kvinne. Tilsvarende brukes “en Harpagon” i stedet for “en gjerrigknark” (Charpentier 2006 s. 79). Harpagon er svært kjent fra et skuespill av Molière.

Aoide_

Gresk “aoidós”.

Litteraturprofessor Jon Haarberg kaller en aoide for “en omreisende sanger [...] som sosialt står langt under de heltene eposet fremstiller” (Haarberg, Selboe og Aarset (2007 s. 35).

Demodokos i *Odysseen* er en aoide (Detienne og Vernant 1974 s. 268). Han synger for kong Alkinous og hans menn, og for den skipbrudne Odyssevs mens helten befinner seg på øya Scheria. (Demodokus er en av personene i den britiske forfatteren Robert Graves’ historiske roman *Homer’s Daughter*, 1955.)

Apograf_

“A text that is an exact copy made from an exemplar.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05) “An apograph is a new manuscript produced by a copyist who is copying a text found in an earlier manuscript, an exemplar. If the older manuscript is still extant the apograph is generally not used when a text is edited, since it contains nothing of independent value regarding the textual contents (*codex descriptus*). However, if a part of the older manuscript is not legible or even lost, the apograph may be used to provide information about that particular part. In addition, the apograph will provide the scholar with interesting information about the transmission of the text.” (<https://wiki.hiit.fi/display/stemmatology/Apograph>; lesedato 28.02.17)

Apokalypse_

(_sjanger) “A medieval manuscript devoted to the second coming of Christ and the events preceding it, as described in the Book of Revelation of the New Testament. In *Understanding Illuminated Manuscripts* (Getty Museum/British Library, 1994),

Michelle Brown notes that although Apocalypse manuscripts existed in the early Middle Ages, they were especially popular in 10th- and 11th-century Spain, where the text was often integrated with commentary and lavish illustration, and also in England from about 1250-1275.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Apokryf

Fra gresk “apokryptein”: “skjule”. En gammel jødisk eller kristen tekst som ikke er inkludert i Bibelen.

“Writings that scholars consider to be of dubious authorship or authenticity (not genuine), for example, the 14 to 15 books of the Greek translations of the Old Testament (Septuagint), known as the Apocrypha, accepted as authoritative by the Roman Catholic and Greek Orthodox churches but rejected in Judaism and not considered canonical in Protestantism.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Aposiopese

(_litterær_praksis) Et plutselig avbrudd i en setning. En er så overveldet av følelser at en ikke kan snakke skikkelig, bare stakkato, oppstykket og med avbrutte ord.

Talen avbrytes ved f.eks. et emosjonelt høydepunkt (Ludwig 1990 s. 121). Virkemidlet brukes i den engelske dikteren Gerard Manley Hopkins’ dikt “The Wreck of Deutschland” (skrevet 1875-76, publisert i 1918):

“But how shall I ... make me room there:
Reach me a ... Fancy, come faster –
Strike you the sight of it? look at it loom there,
Thing that she ... there then! the Master,
Ipsa, the only one, Christ, King, Head:
[...]

“Aposiopesis is the rhetorical device of breaking off in the middle of speech. The sentence or thought is unfinished and the end left to the imagination of the interlocutor or audience. This can signify a speaker’s unwillingness or inability to continue for any number of reasons. Usually these reasons have to do with an extreme emotion interfering with continuous thought processes, such as fear, anger, joy, etc. Aposiopesis can also signal modesty, an epiphany, or when the speaker

means to be suggestive to his or her interlocutor. Sometimes the silence that ensues from an aposiopesis example is called a “pregnant pause.” [...] There are many common phrases that we say in English which become aposiopesis examples. The following common beginnings of phrases are often left unfinished:

- Don't go there, or else...!
- If only...
- Why I oughta...
- How could you...?

[...] Aposiopesis is used when speaking, and thus it's most common to find aposiopesis examples in plays and in dialogue in novels. It's also possible, however, to find examples of aposiopesis in a novel if the narrator is a character in the novel and feels a strong emotion about what he or she is describing and thus breaks off. [...] The final paragraph of F. Scott Fitzgerald's *The Great Gatsby* contains an excellent aposiopesis example. The narrator, Nick Carraway, is commenting on Gatsby's continued belief in the American Dream and that someday he will achieve it. Fitzgerald brilliantly trails off after “one fine morning” in order to demonstrate the hope that everything will come true and be fixed sometime in the hazy future, though the characters are unclear about how to attain that future.” (<http://www.literarydevices.com/aposiopesis/>; lesedato 06.04.16)

“Tegnsetting understreker eller vekker en følelsesreaksjon. Uten de tre prikkene “...” ville ikke aposiopese være mulig. De mimer i teksten den måten som følelser tar pusten fra oss på [...] de virker som hull i luften der ordene alltid er truet med å gå tapt; det er dermed opp til leseren eller tilskueren å fylle inn de tomrommene som finnes i teksten.” (Anne Coudreuse i <https://ml.revues.org/379>; lesedato 12.07.16)

I den svenske 1700-tallsdikteren Bengt Lidners diktning “oppträder en retorisk figur, som på sätt och vis är modellen för hela Lidners framställningssätt, och som han gärna tar till vid avgörande stegringspunkter: *aposiopes*, avbrottet av en påbörjad mening. Diktjaget-berättaren överväldigas av känsla och faller i ett slags stamning av utrop och satsfragment, eller ser sig oförmögen att fullborda tankegången på grund av den affekt eller de betänkligheter den väcker. “Hvem? Du?... jag rasar... Du! mig glömma... Juliette?” Detta är ett av retorikens starkaste verkningsmedel, talaren som med bruten stämma och låtsad förvirring låter diskursens tråd förlora sig i det utsagda och demonstrerar tankens outhärdliga tyngd med ett naturligt, gestiskt tecken. [...] Det är att införa ett element i texten, som går utöver den språkliga meningen och som egentligen tillhör *actio*, framförandet. Lidner gör texten till en scen för det poetiska talets födelse. Det skrivna skall vara det direkta avtrycket av upplevelsens nu och dela händelsernas presens. [...] refererar vad han i sitt exalterade tillstånd tänker och skådar, i direktsändning från den inre katastrofplatsen.” (Engdahl 1986 s. 120-122)

Betegnelsen blir også brukt om en taushet som kommenteres av taleren selv, for å gi mer vekt til det som sies: “Jeg vil ikke si hva jeg vet om akkurat dette.” (Reboul 2009 s. 235) En tilbakeholding eller avbrytelse som lar tilhørerne (i tanken) fullføre setningen selv (Reboul 2009 s. 133).

Appendiks

“A part of a written work, not essential to the completeness of the text, containing complementary information such as statistical tables or explanatory material too long to be included in the text or in footnotes or endnotes [...]. An appendix differs from an addendum in having been planned in advance as an integral part of the publication, rather than conceived after typesetting occurs. Appendices usually appear in the back matter, following the text and preceding the notes, glossary, bibliography, and index.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Arbeidsplass-høytlesing

(_lesepraksis) Høytlesing på arbeidsplasser med rutinepreget arbeid mens dette arbeidet pågår.

“In fifteenth-century France a group of women who gathered to spin during the long winter evenings took turns to read aloud to each other. They chose from the recent spate of books written ‘against the honour of the female sex’, and thoroughly enjoyed accompanying the readings with a rich barrage of commentary (their male chronicler finds such ‘laxity’ tiresome).” (Hartley 2001 s. 1)

I 1856 praktiserte en gruppe franske skreddere arbeidstidslesing. Tekstene som de leste for hverandre i skredderstua, var ofte politisk opposisjonelle og kunne også være obskøne. Dessuten ble det sannsynligvis lest fra moteblader som skredderstuene abonnerte på (Lyons 1987 s. 238). Alberto Manguel beskriver høytlesing for arbeidere ved kubanske sigarfabrikker. Ved disse fabrikkene ble det lest både sakprosa (f.eks. om historie og sosialøkonomi) og skjønnlitteratur (f.eks. didaktiske, dvs. belærende romaner) (Manguel 1999 s. 111). Det var arbeiderne selv som leste for hverandre. De som ikke kunne lese (analfabetene), betalte litt for tjenesten, en type tjeneste som Manguel kaller “*lector*-institusjonen” (1999 s. 112).

“In the nineteenth century, groups of artisans, especially cigar makers and tailors, took turns reading or hired a reader to keep themselves entertained while they worked.” (Robert Darnton i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 29)

“In workplaces where machinery had yet to drown the human voice, artisans took turns to read aloud the contents of a collectively purchased paper. The practice began as political journalism escaped the confines of polite society during the revolutionary crises of the late eighteenth century, and continued until the arrival of cheap mass-circulation daily papers in the years before the First World War.” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 164)

Innenatlesing på arbeidsplasser er svært mye vanligere. Skuespilleren Anders T. Andersen har fortalt at han leste Fjodor Dostojevskijs roman *Forbrytelse og straff* (1866) som nattevakt mens han jobbet på Dikemark sykehus som nittenåring (*Dagbladets Magasinet* 21. mai 2011).

Arbeidstittel_

Den franske naturalisten Émile Zola vaklet mellom ni forskjellige titler til *Livsgleden* og hele 133 tittelmuligheter for *Menneskedyret*, begge romaner i hans Rougon-Macquart-serie (Chevrel 1982 s. 95). George Orwell hadde både *1980* og *1982* som arbeidstitler på den dystopiske romanen som til slutt ble hetende *1984* (utgitt 1949).

Karl Ove Knausgårds arbeidstittel på *Min kamp*-romanene var lenge *Argentina*, fordi “Å flytte til Argentina vil for meg være som å flytte inn i en roman” (sitert fra *Dagbladet* 27. mai 2010 s. 32).

ARG_

(_dataspill, _sjanger) Et slags rollespill, delvis dataspill. Målet kan være å finne en gjenstand, befri en person eller redde verden (fiktivt). En blanding av digitale og ikke-digitale aktiviteter som inngår i et spill.

Spillerne kan rekonstruere en fiktiv historie ved hjelp av råd og hint spredt både på Internett og på fysiske steder. Spillet kan f.eks. foregå på et universitetsområde med inskripsjoner og arkitektoniske detaljer som deltakerne antakelig ikke ville ha oppdaget uten å delta i spillet. Ved å undersøke detaljer på et fysisk område kan spillernes estetiske og historiske verdsetting av stedet øke (Marie-Laure Ryan i <http://narratologie.revues.org/6997>; lesedato 19.01.15).

“A few years ago, I started thinking about an entirely new way to tell a story, far different from traditional TV. I didn't just want to talk about 'saving the world' in

fiction, I wanted to create a narrative that spilled out into the streets. One that you could live inside of for a while. How cool would it be, I thought, to create a story that exists all around you all of the time? On your laptop, your mobile phone, on your sidewalks, as a secret message hidden in your favorite song or while standing at the bus stop on your way to work. And, taking it further, what if your participation over a few weeks or months actually impacts the story's development and creates positive change in the real world because a philanthropic mission is integrated into the narrative itself? The Conspiracy For Good is the culmination of this dream. This is the pilot project for a first-of-its-kind interactive story that empowers its audience to take real-life action and create positive change in the world. Call it Social Benefit Storytelling. To achieve this, I need you to participate. Reality and fiction have to blur. Every story needs a villain and you will meet the villain in the STORY SO FAR section on this site. And every story needs a hero. That's where YOU come in. As part of The Conspiracy For Good you will join a collective of thinkers, artists, musicians, and causes, creating a unified voice to fight the forces of social and environmental injustice. This is our site, where together we can follow the story and build a community that focuses on changing the world for the better, one person and one action at a time. Welcome to the Conspiracy.” (Tim Kring i <http://conspiracyforgood.com/about.php>; lesedato 26.07.12)

Også forlag har stått bak ARGer for å reklamere for nye bøker (Porombka 2012 s. 132).

Arie_

En solo-sang i f.eks. et oratorium eller en opera.

Arkaisme_

(_litterær_praksis) Fra gresk “archaios”: “opprinnelig”, “gammel”. Et begrep/ord som forekommer i en tekst og som tilhører en mye eldre tid enn teksten for øvrig.

Armarium_

I middelalderen betegnelse på et veggskap til å oppbevare bøker i (Rehm 1991 s. 13).

“A wooden cupboard or free-standing piece of furniture with shelves and doors, first used to store scrolls and eventually manuscripts and books. Known to have existed during the Roman Empire, armaria were used in medieval monasteries until the end of the Renaissance.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

En “armarian” er personen “charged with keeping the manuscripts and books owned by a medieval monastery in good order and repair, also responsible for maintaining an accurate catalog of the library’s contents. It was also the armarian’s duty to keep the scribes and illuminators in the scriptorium well supplied with parchment, vellum, pens, ink, pigments, gold and silver leaf, and other materials needed to copy, illustrate, and bind books by hand. Synonymous with armarius.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Arrangement_

“A portion of a musical work, or an entire work, rewritten for a medium of performance or for a market other than the one for which the original was intended (synonymous in this sense with transcription); or a simplified or amplified version of a musical composition, written for the same medium. In AACR2 [= katalogiseringsregler], an arrangement is, as a general rule, cataloged under the name of the composer, with an added entry under the name of the arranger.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

En arrangør er en person som “transforms an entire musical work, or a major portion of such a work, to a medium of performance other than the one intended by the original composer, or who extends or simplifies a work in the same medium, retaining a substantial amount of the original musical structure. In AACR2, an arrangement is, as a general rule, cataloged under the name of the composer, with an added entry under the name of the arranger.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Artotek_

Et sted der folk kan låne kunstverk, f.eks. bilder til å henge på veggen hjemme. Kan inngå i et biblioteks virksomhet (Rehm 1991 s. 13). “Artoteket er en samling unike kunstverk av kjente kunstnere. Samlingen er utvidet med en stor kunstgave fra Statoil. Kunstverkene kan lånes med hjem og henges opp i din egen stue. For å låne bilder må du ha lånekort fra Asker bibliotek. Lånetiden er 8 uker. Bestill bildet du ønsker via nettsiden. Vi gir beskjed når du kan hente det. Fremover vil du stadig

finne flere kunstverk i Artoteket.” (<http://www.askerbibliotek.no/artotek/>; lesedato 09.03.15).

Assonans_

(_litterær_praksis)

Vokalrim, ofte som innrim i dikt. Trykktunge vokaler i to eller flere ord rimer på hverandre. “[L]ydlig samklang mellom like eller lignende lyder i trykksterke stavelser uavhengig av plassering i ordene” (Claudi 2010 s. 35). Assonansen kan være vokalisk eller konsonantisk.

Asyndeton_

(_litterær_praksis) Setninger som stilles sammen uten bindeord som “og”, “men” osv.

Bruk av asyndeton kan skape en opphakkert rytme, en visjon av en fragmentert verden (Cressot og James 1983 s. 243).

Athenaeum_

“The temple of Athena, goddess of knowledge and learning, where scholars and writers met in the city of Athens in ancient Greece to exchange ideas. In early 19th-century New England, the name was applied to certain proprietary libraries, reading rooms, and buildings containing libraries. The Redwood Library & Athenaeum in Newport, Rhode Island, is the oldest surviving library of this kind in the United States.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Attribusjon_

[Hvordan hvem som er forfatteren av et skrift kan innsirkles og bestemmes.]

Aubade_

(_sjanger, _lyrikk)

“Poem written to celebrate the dawn e.g. *The Sun Rising* by John Donne.” (http://www.poetsgraves.co.uk/glossary_of_poetic_terms.htm; lesedato 11.12.12)

Authoringprogram_

(_dataspill) Et program som gjør det for en enkeltperson å lage enkle dataspill. Et eksempel og en av de første som ble solgt, var *Shoot-'em-Up Construction Kit* (1987), ofte forkortet SEUCK, utgitt av Palace Software (Wirsig 2003 s. 407). Når er bruker et authoringprogram, trengs det ikke kunnskaper i et programmeringsspråk.

Autodidakt_

En selvlært person, dvs. en som ikke har hatt undervisning innen et emne, men har lært seg mye om det på egen hånd. En som har tilegnet seg viten og litterær smak gjennom selvstudium.

Den engelske dikteren Thomas Cooper ble født i 1805 og fikk ikke skolegang. Han prøvde å lære seg selv å lese, og lyktes så godt at han i 20-årsalderen i tillegg til å lese engelsk delvis kunne klare å forstå tekster på både fransk, latin, gresk og hebraisk. Han kunne utenat Miltons epos *Paradise Lost* og sju av Shakespeares skuespill. Cooper leste i ledige stunder om dagen, også under måltider, og ofte om natta. Og han resiterte tekster for seg selv mens han arbeidet som skomaker (gjengitt etter Quinsat 1990 s. 273).

Fans er eksempler på autodidakter som kan opparbeide enormt mye kunnskap om et emne, f.eks. om *Lord of the Rings*-universet. De driver et “selvstudium” for å utvide sin viten og utvikle sin smak (SPoKK 1997 s. 57).

Autograf_

Fra gresk: “autos”: “selv” og “grafein”: “skrive”. Håndskrevet navnetrekk skrevet av en person, og som er unikt (ingen andre skriver nøyaktig slik).

Noen mener at det er mulig å si noe sikkert om en persons egenskaper gjennom å studere personens håndskrift, og spesielt autografen.

I romanen *Historien* av den italienske forfatteren Elsa Morante heter det om en av personene: “Underskriften hans var forsynt med mange krøller og var så stor at den opptok hele bredden av arket, akkurat slik som underskriftene til Benito Mussolini og Gabriel D’Annunzio.” (Morante 2000 s. 395)

“I England ble den første auksjonen som utelukkende omfattet signerte dokumenter, holdt av Sotheby’s i 1819. I årene 1821-1830 ble det holdt elleve store autografauksjoner i England, og i perioden 1871-1880 var antallet steget til 53. I Frankrike begynte også interessen å ta av rundt 1820, og i perioden 1825-1859 er det anslått at rundt regnet 70 000 signerte dokumenter gikk under hammeren.” (Sørensen 2009 s. 242)

Den tyske fysiologen Carl Ludwig innførte den autografiske metode i fysiologien ved hjelp av et apparat som het kymograf.

Automapping

(_dataspill) Dataspillets automatiske visning av et kart med veier, steder og gjenstander. Dermed kan spilleren vite hvor hun/han befinner seg til enhver tid (Wirsig 2003 s. 41-42).

Avhandling

(_sjanger, _sakprosa) En forholdsvis lang tekst preget av metodisk-systematisk argumentasjon i et forsøk på å finne fram til sannhet om et emne. “I avhandlinga dreiar det seg om å publisere og få fram kunnskap som kan generaliserast [...] avhandlinga inneber omfattande problemdrøfting og går ut frå tidlegare forskning [...] forskaren er styrt av vitskapens eigne krav” (Grepstad 1997 s. 510).

En sammenlegningsavhandling består av en rekke artikler. En slik artikkel-avhandling består vanligvis av ca. 4-5 artikler (Sørensen 2002 s. 3).

Eksempler på avhandlinger:

Blaise Pascal: *Avhandling om det aritmetiske triangel* (1653)

Jean-Jacques Rousseau: *Om ulikheten mellom menneskene: Dens opprinnelse og grunnlag* (1755)

Avisartikkel_

Beskrivelse og forsøk på å forstå en hendelse, publisert i en avis. En presentasjon av en hendelse der journalisten også prøver å avsløre årsakssammenhenger som ikke er helt oppe i dagen. Mange undersjangrer, f.eks. lederartikkel og petitartikkel.

Avisføljetong_

Se *Litteraturhistoriske tekstpraksiser* (2008) s. 134

Aviskronikk_

En artikkel, ofte publisert på en bestemt side i en avis. Artikkelen er kunnskapsbasert, men med skriverens (skriverens) analyser og refleksjoner. De fleste aviskronikker skrives av fagfolk eller renommerte journalister.

Avisnotis_

En svært kort informativ tekst i en avis (noen få linjer, ett kort avsnitt). Språket er saklig, og kan minne om telegramstil. Det gis ingen kommentarer til innholdet. Tekstene besvarer kjernespørsmålene: Hva, hvordan, når, hvor? I mindre grad: Hvorfor? En avisnotis må være forståelig selv om den er svært kortfattede. Kan være humoristisk (f.eks. en avisand).

Avisreportasje_

(_sjanger) En relativt kort tekst basert på en reporters tilstedeværelse og opplevelser i en (mer eller mindre dramatisk) situasjon. Hendelsene gjenfortelles og vises ofte i bilder. Journalisten prøver å få leseren til å "medoppleve" det som skjedde. Det går alltid tydelig fram når og hvor begivenheten i reportasjen har

funnet sted. Ofte en spesiell vinkling på informasjonen, “farging” av en sak for å levendegjøre den. Et direkte vitnesbyrd om hva som skjedde, ble sagt osv.

Det kan skilles mellom tre typer reportasje: den tidløse (eller nesten tidløse), den tidsaktuelle (aktuelle emner i den måneden, det året eller tiåret artikkelen skrives) og den dagsaktuelle reportasjen. Den tidløse artikkelen kan f.eks. handle om eksistensielle problemer som det å finne en partner eller å dø, og teksten er skrevet slik at den tar opp det antatt eviggyldige ved temaet. På 1960-tallet oppstod det i USA en type reportasje-journalistikk som ble kalt “new journalism”. Tom Wolfe var en av de fremste representantene for denne journalistikken, som er rik på detaljer og journalistens subjektive oppfatninger.

En undersjanger av avisreportasje er bl.a. feature-reportasje.

Avlatsbrev_

Vanligvis ettbladstrykk. Fra 1400-tallet lagd med tresnitt, med løfte om fullstendig syndsforlatelse (Rehm 1991 s. 2).

Avrimer_

Se *Litteraturhistoriske tekstpraksiser* (2008) s. 58

Fransk: “dérimeur”. Aktiviteten kalles på fransk “dérimage” (Quinsat 1990 s. 154).

Sveitseren Johann Jakob Bodmer oversatte og publiserte på 1700-tallet den engelske dikteren John Miltons epos *Paradise Lost* (1667) på prosa (Gallo 2012 s. 106).

Avsidesreplikk_

(litterær_praksis_) En replikk som sies til publikum av en person i et skuespill uten at andre på scenen hører det, dvs. som om personen sier noe til seg selv (tenker høyt).

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>